

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ім. В. М. КОРЕЦЬКОГО
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

*CONTRA LEGEM FACIT QUI ID FACIT QUOD LEX PROHIBET;
IN FRAUDEM LEGIS VERO QUI, SALVIS VERBIS,
LEGIS SENTENTIAM EIUS CIRCUMVENIT*
(Paul., D. 1, 3, 29)

*Той, хто чинить дії, заборонені законом, порушує закон;
той, хто оминає закон, дотримуючись його букви,
порушує дух закону*
(Павло «Коментар до закону Цинція» (Lex Cincia),
пізніше закріплено в Дигестах Юстиніана 1, 3, 29)

ЮРИДИЧНІ ФАКТИ В СИСТЕМІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Матеріали
VI Міжнародної науково-практичної конференції
(26 листопада 2015 року)

До 145-річчя
академіка Всеукраїнської академії наук

Станіслава
ДНІСТРЯНСЬКОГО
(1870-1935)

Київ
ВД «Дакор»
2015

УДК 342.9(477)
ББК 67/9(4Ук)301
П68

П68 Юридичні факти в системі правового регулювання. Зб. наук. праць.
Матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 26 лист. 2015 р.) / за заг.
ред. Н.М. Пархоменко, М.М. Шумила, І.О. Ізарової. – К.: ВД «Дакор», 2015. –
630 с.

ISBN 978-617-7020-61-4

У збірнику вміщено тексти наукових доповідей та повідомлень, присвячених актуальним теоретичним та практичним проблемам юридичних фактів в системі правового регулювання. Розглядаються юридичні факти з позиції теорії права, а також через призму галузевих наук. Окремо розміщено статті-дослідження біографії та наукової спадщини провідного вченого юриста, академік Всеукраїнської академії наук Станіслава Дністрянського (1870-1935), публікується його бібліографія та проект Конституції ЗУНР.

УДК342.9(477)
ББК 67.9(4Ук)301

© Інститут держави і права
імені В.М. Корецького
НАН України, 2015

ISBN 978-617-7020-61-4

ЗМІСТ

ПАМ'ЯТІ АКАДЕМІКА ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК СТАНІСЛАВА ДНІСТРЯНСЬКОГО

Ігор Усенко

СТАНІСЛАВ СЕВЕРИНОВИЧ ДНІСТРЯНСЬКИЙ: НОТАТКИ
ДО 145-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ 13

Тетяна Боряк

ДОКУМЕНТАЛЬНА СПАДЩИНА СТАНІСЛАВА
ДНІСТРЯНСЬКОГО ЯК СКЛАДОВА ЕМІГРАЦІЙНОЇ
АРХІВНОЇ УКРАЇНИ 29

Олег Ткачук

ПРАВОВІ ІДЕЇ АКАДЕМІКА ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ
НАУК С.С. ДНІСТРЯНСЬКОГО ТА НАПРЯМКИ
ВДОСКОНАЛЕННЯ СУЧАСНОГО ЦИВІЛЬНОГО
ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА 44

Катерина Олещук

СОЦІОЛОГІЧНА ЦІННІСТЬ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОЇ
КОНЦЕПЦІЇ СТАНІСЛАВА ДНІСТРЯНСЬКОГО 49

ВИБРАНІ ПРАЦІ СТАНІСЛАВА ДНІСТРЯНСЬКОГО

КОНСТИТУЦІЯ ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ
РЕСПУБЛІКИ 55

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ АКАДЕМІКА
С. С. ДНІСТРЯНСЬКОГО 88

ЮРИДИЧНІ ФАКТИ

В СИСТЕМІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Дмитрий Абушенко

ПРЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ РЕШЕНИЕ СУДА КАК
ЮРИДИЧЕСКИЙ ФАКТ: НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ
РЕТРОСПЕКТИВНОГО И ПЕРСПЕКТИВНОГО ЭФФЕКТА .. 102

Алла Андрушко

СПІРНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ПОНЯТТЯ
«БАЛАНС ІНТЕРЕСІВ» 107

повідні строки, порядок подання заяви, а також вимога від заявника довести, що такі підстави дійсно мають місце у справі.¹

У висновках хочемо підкреслити, що практика Європейського суду з прав людини та аналіз національного законодавства України дозволяє дійти висновків про те, що перегляд судових рішень ВСУ спрямований на захист прав людини та громадянина та недопущення порушення Україною міжнародних зобов'язань. В умовах постійного реформування українського законодавства, зниження рівня довіри до судової системи, роль ВСУ повинна полягати в тому, щоб не тільки переглядати судові рішення після ЄСПЛ, але і скеровувати практику судів загальної юрисдикції з метою попередження порушення міжнародних зобов'язань, шляхом формування своїх правових позицій.

Олег Лук'янчиков,

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
господарського та трудового права
Харківського національного педагогічного
університету ім. Г. С. Сковороди,*

Денис Новіков,

*к.ю.н., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
господарського та трудового права
Харківського національного педагогічного
університету ім. Г. С. Сковороди*

ЩО І КОМУ ГАРАНТУЄ ГАРАНТІЙНА ФУНКЦІЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ?

При дослідженні гарантійної функції матеріальної відповідальності, науковці розглядають її виключно через призму ідеї охорони прав працівника. На наш погляд, такий під-

¹ Цивільний процесуальний кодекс. // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2004. – №40-41, 42. – С. 492.

хід є одностороннім та не дозволяє у повній мірі зрозуміти зміст як окремих правових норм, так і гарантійної функції матеріальної відповідальності.

Основним призначенням гарантійної функції матеріальної відповідальності науковці визначають збереження заробітної плати¹. Не заперечуючи таке твердження, ми здійснимо спробу визначити мету збереження заробітної плати і таким чином зрозуміти дійсний фундамент відповідних норм трудового права.

Насамперед, слід окреслити соціальне призначення заробітної плати, що можна зробити через розуміння її основних функцій. Так, з преамбули чинного Закону України «Про оплату праці»² виходить, що його положення спрямовані на забезпечення відтворювальної і стимулюючої функцій заробітної плати. У даному випадку законодавець визначив коло основних функцій заробітної плати та головне місце віддав відтворювальній функції.

Такий підхід законодавця не є новим. Так, один з основоположників теорії класичної політичної економії Адам Сміт у своїй праці «Дослідження про природу та причини багатства народів» зазначав: «Людина завжди повинна мати можливість існувати своєю працею, і її заробітна плата повинна щонайменше бути достатньою для існування. Вона навіть у більшості випадків повинна трохи перевищувати цей рівень; в іншому випадку їй було б неможливо утримувати сім'ю, і раса цих робочих вимерла б після першого покоління... Щедра винагорода за працю, заохочуючи розмноження простого народу, разом з тим збільшує його працьовитість. Заробітна плата за працю заохочує працьовитість, яка, як і всяка інша людська властивість, розвивається відповідно до отримуваних ним заохоченням. Різноманітна їжа збільшує фізичні сили працівника, а приємна надія поліпшити своє становище і завершити свої дні у достатку спонукає його

¹ Белинский Е. С. Материальная ответственность рабочих и служащих / Белинский Е. С. – Киев-Донецк: Вища школа, 1984. – с.74; Трудове право : підручник [для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / В. В. Жернаков, С. М. Прилипка, О. М. Ярошенко та ін. ; за ред. В. В. Жернакова. – Х. : Право, 2012. – С.359.

² Закон України «Про оплату праці» від 24.05.1995 N 108/95-ВР// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, N 17, ст.121.

до максимального напруження своїх сил. Тому за наявності високої заробітної плати ми завжди знайдемо робочих більш діяльними, старанними і тямущими, ніж при низькій заробітній платі».¹

Сучасні науковці теж вважають, що «найважливіша мета заробітної плати – забезпечити... відновлення здатності до праці, а також відтворення покоління»².

Відповідно можна сказати, що заробітну плату роботодавець сплачує працівнику з метою репродукції робочої сили та стимулювання працьовитості. Досягнення зазначених цілей обумовлює добробут роботодавця, а не працівника.

У якості основних гарантій при покладенні на працівників матеріальної відповідальності виділяють наступні: 1) встановлення відповідальності тільки за пряму дійсну шкоду; 2) звільнення працівника (якщо він не є посадовою особою) від відшкодування неодержаного прибутку; 3) встановлення обмеженої матеріальної відповідальності; 4) звільнення працівника від відшкодування шкоди, яка відноситься до категорії нормального виробничо-господарського ризику.

Перші три гарантії спрямовано на обмеження розміру відшкодування шкоди заподіяної винними протиправними діями (бездіяльністю) працівника. На перший погляд, такі гарантії є засобом захисту більш слабкої сторони трудових відносин – працівника. Але перед тим як зробити такий висновок, слід відповісти на питання: чи могла держава поступити інакше? На наш погляд – ні.

Норми про обмежену матеріальну відповідальність працівників вперше було передбачено у ст. 83 Кодексу законів про пра-

¹ Адам Смит. Исследование о природе и причинах богатства народов. [Електронний ресурс] // Экономический факультет – 2013. – Режим доступу: <http://books.efaculty.kiev.ua/isekvc/2/k1.g8/>

² Трудовое право России / Учебник. Ответственные редакторы: заслуженный деятель науки Российской Федерации, доктор юридических наук, профессор Ю.П. Орловский и доктор юридических наук А. Ф. Нуртдинова — М.: Юридическая фирма «КОНТРАКТ», «ИНФРА-М», 2008. — С.286; Слюсар А. Роль держави у встановленні мінімальної заробітної плати: досягнення та прорахунки / А. Слюсар // Вісник Академії правових наук України : збірник наукових праць / Президія Академії правових наук України. – Харків, 2009. – № 3 (58). – С. 169-177.

цю 1922 року. Один з його авторів зазначав: «Винагорода, що отримується за працю, повинна бути єдиним джерелом існування для більшості населення... На цей час винагорода є мінімальною, необхідною для життя трудячого»¹. Тобто заробітна плата, яка була єдиним джерелом існування працівника могла забезпечити йому лише фізичне виживання. За таких умов встановлення обов'язку працівника відшкодувати шкоду у повному обсязі (реальний збиток та упущену вигоду), не мало б сенсу, оскільки працівник не мав можливості виконати такий обов'язок. Реалії того часу були такі, що стягнути з працівника можна було лише заробітну плату, а це ставило під загрозу його виживання. Державі слід було визначитись з пріоритетами. Обравши максимальне відшкодування шкоди, заподіяної працівником (саме максимальне, а не повне, оскільки працівник не завжди зміг би відшкодувати шкоду у повному обсязі) держава отримала б зниження продуктивності праці, зниження тривалості життя та зменшення чисельності населення (якщо працівнику залишати менше коштів, він не зможе відновити здоров'я, народити та виховати дітей). Встановивши мінімальне відшкодування шкоди, держава отримує зростання продуктивності праці, зростання тривалості життя та збільшення чисельності населення.

Вибір був очевидний. І він був обґрунтований не гуманізмом чи ідеалізмом, а типовим для радянського періоду прагматизмом: в умовах формування індустріального суспільства у держави зростає потреба у робочій силі, а не в коштах, які можна стягнути з працівника.

Щодо звільнення працівника від відшкодування шкоди, яка відноситься до категорії нормального виробничо-господарського ризику, то це взагалі не гарантія для працівника. Така теза обґрунтовується наступним.

По-перше, під виробничо-господарським ризиком розуміються дії спрямовані на «покращення виробничих методів роботи, перевірки нових пропозицій, наприклад, щодо розбудови виробничого процесу, запровадження заміни дефіцитного

¹ Советское законодательство о труде : лекции, прочитанные на курсах для инспекторов труда / Зинаида Р. Теттенборн. – М. : ГИЗ, 1920. – 104 с.

матеріалу та ін.»¹ У перерахованому зацікавлений роботодавець, витрати якого на одиницю продукції зменшаться, а не працівник, заробітна плата якого не зміниться.

По-друге, відповідно до трудового договору працівник повинен виконувати свої трудові обов'язки, а найголовніше: працівник не зобов'язаний вчиняти дії, які можуть бути кваліфіковані як виробничо-господарський ризик.

Отже, зацікавленою стороною у вчиненні дій, які можуть бути кваліфіковані як виробничо-господарський ризик, є роботодавець і, щоб спонукати до нього працівника, було закріплено відповідну «гарантію».

Як ми бачимо, об'єктивна неможливість стягнути з працівника кошти на відшкодування шкоди у повному обсязі та необхідність спонукати працівника до дисциплінованої та продуктивної праці, а також «моральний» перерозподіл виробничо-господарського ризику з роботодавця на працівника, було справжньою причиною прийняття норм, які стали підґрунтям для висновку про існування гарантійної функції матеріальної відповідальності, що спрямована на захист прав працівника.

Уляна Лутчин,

*студентка 3 курсу юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЯК СКЛАДОВА ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

Виконання рішення суду є невід'ємною частиною права на справедливий суд. Правосуддя визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості й забез-

¹ Каринский С.С. Материальная ответственность рабочих и служащих по советскому трудовому праву. – М.: Госюриздат, 1955. – С.64.

печує ефективне поновлення у правах. Судове рішення за своєю суттю охороняє права, свободи та законні інтереси громадян і є завершальною стадією судового провадження.¹

У резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи 1787 (2011) від 26 січня 2011 року «Виконання рішень Європейського суду з прав людини» відзначається існування основних системних недоліків, які викликають велику кількість повторюваних висновків щодо порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що серйозно підривають верховенство права. Щодо України ці проблеми пов'язані, зокрема, із хронічним невиконанням рішень національних судів. В якості термінових заходів, Україна повинна прийняти всеосяжну стратегію щодо вирішення ситуації, в якій значна кількість національних остаточних рішень залишається невиконаними, незважаючи на значний тиск з боку Комітету Міністрів, і вжити ефективні національні механізми правового захисту.²

Невиконання судових рішень негативно впливає на авторитет судової влади, оскільки в такому разі не досягається кінцева мета правосуддя – захист інтересів громадян і реальне поновлення їхніх порушених прав, без належного виконання судових рішень правосуддя втрачає сенс. Наведена позиція знаходить своє підтвердження і в практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Аналізуючи дане питання, зокрема, варто звернути увагу на рішення по справах «Горнсбі проти Греції» від 19 березня 1997 року, «Брумареску проти Румунії» від 28 листопада 1999 року, «Пі-алопулос та інші проти Греції» від 15 березня 2001 року, «Шмалько проти України» від 20 липня 2004 року, «Юрій Миколайович Іванов проти України» від 15 жовтня 2009 року та ряд інших рішень ЄСПЛ.

¹ Висновок Комітету з питань правової політики та правосуддя №2507а від 14 серпня 2015 року до законопроекту №2506а «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56267

² Резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи 1787 (2011) від 26 січня 2011 року «Виконання рішень Європейського суду з прав людини» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz/docs/1188_rez_1787.htm